

۱۳۹۸

کتابچه راهنمای شناسانه، هدایت و توانمندسازی

استعدادهای دانش آموزان

ویژه والدین دانش آموزان

تهیه و تدوین: توسعه تفکر روش آفرین (تترا)

فهرست مطالب

مقدمه

فصل اول: شناسایی استعدادها

فصل دوم: هدایت استعدادها

فصل سوم: توانمندسازی استعدادها

مقدمه

استعدادهای برتر و نخبگان سرمایه‌های انسانی کشورها و ملت‌ها هستند که رشد، پیشرفت و سعادت کشورها به دست آن‌ها اتفاق می‌افتد. افزایش این سرمایه‌ها و پرورش صحیح، زمینه‌سازی برای رشد و شکوفایی و جلوگیری از هدر رفتن و از بین رفتن آن‌ها علاوه بر اینکه یکی از وظایف حکومت‌هاست که از طریق وزارت آموزش و پرورش و مدارس صورت می‌گیرد، نیاز به همراهی خانواده دانش‌آموزان نیز دارد. در رشد و شکوفایی استعدادها، دوران کودکی و نوجوانی را می‌توان دوران طلایی نامید که در آن می‌توان ظرفیت‌های نخبگانی، استعدادهای ویژه و قابلیت‌های بالقوه افراد را کشف نموده، با هدایت و توانمندسازی باعث رشد، شکوفایی و ثمردهی آن‌ها شد. در این میان نقش خانواده دانش‌آموزان که زمان بسیار بیشتری را نسبت به مدارس با فرزندانشان می‌گذرانند، هم در شناسایی و هم در حمایت و توانمندسازی استعدادها بسیار پررنگ است. لذا در این کتابچه تلاش شده است که در سه فصل یعنی، شناسایی استعدادها، هدایت استعدادها، و توانمندسازی استعدادها، روش‌ها

و رویکردهای صحیح پیاده‌سازی این سه فرآیند بیان گردد. البته لازم به ذکر است که در سند راهبردی کشور در امور نخبگان نیز دو راهبرد کلان اول مصوب، در راستای شناسایی، هدایت و توانمندسازی استعدادها تنظیم شده است.

سند راهبردی کشور در امور نخبگان <راهبرد کلان ۱ و ۲:

- ◆ استقرار نظام شناسایی و هدایت اجتماعات نخبگانی
- ◆ توانمندسازی اجتماعات نخبگانی در چارچوب
گفتمان اسلامی - ایران

فصل اول - شناسایی استعدادها

در این فصل نکاتی در رابطه با روش‌ها و رویکردهای صحیح شناسایی استعداد کودکان و نوجوانان که باید مد نظر اولیاء قرار بگیرد، تشریح می‌شود.

روش‌ها و رویکردهای صحیح شناسایی استعدادها:

- ◆ ایجاد فضایی آزاد برای فعالیت و تجربه کودکان
- ◆ استفاده از بازی‌های مناسب در جهت شکوفایی استعدادها
- ◆ توجه و شناخت ضعف‌ها و ناتوانی‌ها

◆ ایجاد فضایی آزاد برای فعالیت و تجربه کودکان

چارچوب‌ها، قوانین و نظم خشک در خانه می‌تواند استعدادهای کودکان را از بین ببرد. خانه باید محیطی آزاد برای زندگی و تجربه کودکان خصوصاً کودکان تیزهوش و مستعد باشد. کودک باید در خانه اجازه خطا کردن و اشتباه کردن را داشته باشد و از آزمون و خطا نترسد. مشارکت در تصمیمات و جریان زندگی برای رشد و توانمندسازی کودکان مستعد بسیار مهم است. این تفکر که باید کودکان مستعد و تیزهوش را از جریان زندگی جدا کرد و آن‌ها

را در فرآیندهای آموزشی و پرورشی خاص قرار داد تصویری غلط است که متأسفانه شیوع پیدا کرده است. مهم‌ترین عامل در رشد توانمندی‌های کودکان مستعد اجازه دادن به آن‌ها برای استفاده کردن از توانمندی و استعدادشان در حل مسائل واقعی زندگی و دیدن تأثیر تفکرات و نظراتشان در فضای واقعی است. ایجاد بستری برای حضور دوستان و انجام کار گروهی در خانه می‌تواند برای کودک بسیار مفید و اعتبارساز باشد. کودکی که دوستانش برای انجام کاری به خانه او می‌آیند امتیاز و قدرتی پیدا می‌کند که باعث افزایش اعتماد به نفس، قدرت تصمیم‌گیری و مدیریت او خواهد شد. لذا اولیاء و خانواده‌ها ضمن پرهیز از محدود کردن کودکان و اجازه آزمون و خطا دادن به آن‌ها ضمن ایجاد زمینه تجربه و فعالیت در فرآیندهای عادی زندگی به کودکان، با فراهم کردن زمینه حضور دوستان فرزندشان در خانه می‌توانند به رشد استعدادها و ارتقاء توانمندی‌های او کمک نمایند.

◆ استفاده از بازی‌های مناسب در جهت شکوفایی استعدادها

بازی و اسباب‌بازی یکی از عوامل مهم در رشد و پرورش استعدادها و توانمندی‌ها در کودکان خصوصاً در سنین پیش از دبستان و دبستان است. انتخاب درست بازی و اسباب‌بازی برای کودک نقش بسیار مهمی در افزایش توانمندی‌ها و شکوفایی استعدادهاى آن‌ها خواهد داشت. کسانی که فرزندانى باهوش و مستعد دارند باید نسبت به این موضوع توجهی دو چندان داشته باشند، انتخاب بازی‌ها و اسباب‌بازی‌های نامناسب می‌تواند باعث محدودیت فرهنگی، مهارتی و عدم رشد توانمندی‌های کودکان شود. متأسفانه در حال حاضر بازی و اسباب‌بازی معمولاً برای سرگرم کردن بچه‌ها و ایجاد فرصت و فراغت برای والدین کاربرد دارند که چنین بازی‌هایی نیز کمتر رشد دهنده هستند. بنابر آنچه گفته شد اولیاء

باید در انتخاب اسباب‌بازی دقت لازم را داشته باشند ضمن اینکه باید بدانند رشددهنده‌ترین بازی‌ها، بازی با همسالان و بازی‌های گروهی است که باید زمینه‌های آن برای کودکان فراهم شود. در مورد نوجوانان نیز بازی‌های رایانه‌ای به صورت گسترده‌ای در آن‌ها نفوذ کرده که باید با هدایت و نظارت درست اولاً میزان استفاده از آن‌ها کنترل شود و ثانیاً انتخاب بازی‌ها به صورت هدایت شده اتفاق بیفتد.

♦ توجه و شناخت ضعف‌ها و ناتوانایی‌ها

در رشد استعداد‌های برتر و کودکان تیزهوش شناخت ضعف‌هایشان مهم‌تر از شناخت توانمندی‌ها و استعدادهاست. چرا که این ضعف‌ها و ناتوانایی‌ها ممکن است باعث آسیب رساندن و عدم رشد توانمندی‌ها شود. لذا خانواده‌ها و اولیاء کودکان تیزهوش و مستعد باید با شناخت درست نقاط ضعف کودکان خود برنامه‌های مناسب برای رفع این نقاط ضعف را تعیین و اجرا نمایند. نقاط ضعفی مثل عدم اعتماد به نفس، خجالت کشیدن از ابراز عقیده، عدم ریسک‌پذیری، ترس، ضعف در بیان یا نوشتن ذهنیات، بی‌نظمی، عدم توانمندی در حل مسائل و مواردی از این دست می‌تواند آسیب‌هایی را به افراد با استعداد و تیزهوش وارد نماید. سن رفع این ضعف‌ها نیز سنین کودکی و در دوران پیش از ابتدایی و ابتدایی است لذا والدین و خانواده‌ها باید در این زمینه آگاهی لازم را داشته و اقدامات متناسب با کودک خود را انجام دهند.

مایکل فلیس، شناگر معروف آمریکایی دارنده ۲۲ مدال المپیک (۱۸ طلا، ۲ نقره و ۲ برنز) است. مایکل فلیس هم در مجموع مدال‌ها و هم در تعداد مدال طلا، برترین ورزشکار تاریخ المپیک است. نکته‌ی که جالب و قابل تأمل در مورد مایکل فلیس این است که فلیس ۲۷ ساله در دوران تحصیل دانش‌آموزی شیطان و بی‌انضباط بود که مرتب از مدرسه اخراج می‌شد. او دچار اختلال «کم توجهی - بیش‌فعالی»، یک اختلال رفتاری رشدی بود که مبتلایان به آن توانایی دقت و تمرکز بر روی یک موضوع را ندارند و یادگیری در آنان کند است اما از فعالیت بدنی غیرمعمول و بسیار بالائی برخوردارند. اما او چگونه توانست موفق شود؟ استعداد مایکل فلیس در شنا، توسط مادرش شناسایی شد. مایکل کوچک در هفت سالگی به تشویق مادرش شنا کردن را شروع کرد و در عرض مدت کوتاهی پیشرفت‌های شگرفی کرد و در ۱۵ سالگی توانست عضو تیم ملی آمریکا شود و در همان سال توانست رکورد جهان در شنای دویمتر پروانه را بشکند. او که نتوانسته بود توفیقی در درس و تحصیلات داشته باشد و به نوعی یک بیمار ذهنی بود، توانست نام خود را بر قله‌ی مدال‌آوران المپیک به ثبت برساند و به یکی از سرشناس‌ترین چهره‌های ورزش جهان مبدل شود.

فصل دوم - هدايت استعدادها

در این فصل نکاتی در رابطه با روش‌ها و رویکردهای صحیح هدایت استعداد کودکان و نوجوانان که باید مد نظر اولیاء قرار بگیرد، تشریح می‌شود.

روش‌ها و رویکردهای صحیح هدایت استعدادها:

- ◆ فراهم کردن بستر تجربه و یادگیری
- ◆ همسویی اولیاء با معلمان و کادر مدارس
- ◆ پرهیز از ایجاد حساسیت در کودکان ضمن هدایت آن‌ها
- ◆ مدیریت و جهت دادن به امکانات و برنامه‌های خانواده و فرزندان
- ◆ مدیریت ارتباطات رسمی و غیررسمی کودکان در مجموعه‌ها و جمع‌های مختلف
- ◆ رشد متعادل چهار نوع ارتباط در کودکان
- ◆ پرهیز از اصرار و اجبار دانش‌آموز در انتخاب رشته تحصیلی و حوزه‌های فعالیتی
- ◆ اختیاری بودن حضور در برنامه‌های ویژه استعدادها برتر
- ◆ پرهیز از پر کردن کامل اوقات دانش‌آموزان با کلاس‌ها و برنامه‌های آموزشی

♦ مدیریت ارتباط کودکان با فضای مجازی
 ♦ اجتناب از آموزش‌های مبتنی بر حفظیات و شرطی
 کردن کودک

♦ فراهم کردن بستر تجربه و یادگیری

به جای آموزش‌های مختلف، فراهم کردن بستر تجربه و یادگیری برای کودکان در سنین پایین بسیار مناسب‌تر است. در چنین بسترهایی علاوه بر اینکه کودک می‌تواند حسب توانایی‌های خود در زمینه‌های مختلف فعالیت‌هایی را انجام دهد که منجر به یادگیری و رشد در او خواهد شد، امکان ارزیابی و کشف استعداد کودکان در زمینه‌های مختلف نیز وجود خواهد داشت. لذا استفاد از این روش‌های شناختی و مبتنی بر تجربه واقعی در کودکان ابتدایی و قبل از ابتدایی بسیار بهتر از آموزش در حوزه‌های خاص است.

♦ همسویی اولیا با معلمان و کادر مدارس

برای دانش‌آموزان مستعد و تیزهوش اتخاذ جهت واحد و همسو توسط ارکان آموزشی و پرورشی مختلف ضروری است. لذا اولیاء و خانواده‌ها باید با معلمان، مربیان و مسئولان مدرسه تعامل و هماهنگی لازم را داشته باشند. تعامل و اطلاع خانواده‌ها با مدرسه و مسئولان آن می‌تواند منجر به هماهنگی بیشتر، پرهیز از کارهای اضافه و تصمیم درست در مورد نیازهای فرزندشان شود. ضمن اینکه بازخوردهای اولیاء و خانواده‌ها به مربیان و معلمان و مدارس در آموزش و پرورش کودکان کمک خواهد نمود.

♦ پرهیز از ایجاد حساسیت در کودکان ضمن هدایت آن‌ها

جهت دادن به کودکان و دانش‌آموزان مستعد و باهوش باید از روش‌های مناسب و درست انجام شود. ایجاد حساسیت در این

کودکان ممکن است مقاومت‌ها و مخالفت‌هایی را در آن‌ها ایجاد کند که در مقابل نظرات و رویکردهای والدین بایستند. لذا تا حد ممکن باید از تذکرات مستقیم خصوصاً گفتن و تکرار و اصرار بر یک نظر خودداری شود این روش ممکن است به تمرد و در صورت عدم امکان سرپیچی به پنهان‌کاری منجر شود. بنابراین والدین در ارتباطات مستقیم و گفت‌وگوها باید بستر اظهار نظر کودکان با استعداد خود را فراهم کنند و از این بستر به‌عنوان زمینه‌ای برای شناخت شرایط ذهنی، روحی، روانی، فکری و ارتباطی فرزندان‌شان استفاده کنند. اقدام به اظهار نظر صریح و دستوری در این فضا این شناخت را یا محدود خواهد نمود و یا باعث بروزاتی متفاوت با واقعیت از طرف کودک شود. در این خصوص نقش مادران در فراهم کردن فضای آزاد و راحت برای بیان مکنونات ذهنی و اتفاقات پیرامونی بسیار مهم‌تر است. اما پس از شناخت صحیح از شرایط و محیط کودکان و با توجه به استعدادها و ویژگی‌های آن‌ها می‌توان از روش‌های مختلفی خصوصاً روش‌های نامحسوس و غیرمستقیم استفاده نمود.

سند راهبردی کشور در امور نخبگان <راهبرد کلان ۱>
راهبرد ملی ۲ <اقدام ملی ۱>

استقرار نظام شناسایی و هدایت استعدادهای برتر با
روش‌های مریبی محور، مرحله‌ای و نامحسوس، با تأکید
هم‌زمان بر سه وجه آموزشی، تربیتی و پژوهشی

♦ مدیریت و جهت دادن به امکانات و برنامه‌های خانواده و فرزندان

یکی از روش‌هایی که اولیاء می‌توانند برای هدایت فرزندان خود استفاده نمایند، مدیریت و جهت دادن به امکانات و برنامه‌های خانواده و فرزندان است. به‌عنوان مثال می‌توان با جهت دادن به هدایای کودک او را از نظر امکانات هدایت نمود و چارچوب‌ها و محدودیت‌هایی

از نظر ملزومات فعالیت‌های غیر مفید و نامطلوب ایجاد کرد. فرضاً اگر در کودکی مهارت‌های عالی دیده می‌شود اما علاقه و انگیزه لازم در او برای فعالیت در این زمینه دیده نمی‌شود می‌توان با خرید و تهیه امکانات و تجیزات جذب و تشویق و توجه مدیریت شده خانواده، او را به چنین مسیری هدایت نمود.

♦ مدیریت ارتباطات رسمی و غیررسمی کودکان در مجموعه‌ها و جمع‌های مختلف

یکی از مهم‌ترین عوامل در هدایت کودکان مدیریت ارتباطات آن‌ها است. اینکه کودکان خصوصاً کودکان تیزهوش و مستعد در چه گروه‌هایی عضو هستند و در این گروه‌ها چه معیارهایی مورد توجه و پسند است در انتخاب مسیر و شکل‌گیری ویژگی‌های شخصیتی و رشد استعدادهاى آن‌ها بسیار مؤثر است. مدیریت این ارتباطات می‌تواند زمینه‌ساز رشد درست و هدایت شده استعدادها باشد. این موضوع خصوصاً در سنین نوجوانی که عضویت در گروه‌ها و وابستگی‌ها در کودکان در حال شکل‌گیری است، بسیار کلیدی است. در مورد افراد تیزهوش و مستعد که معمولاً به دلیل توانمندی‌های ذاتی در حوزه‌های مختلف سریع رشد می‌کند و مورد توجه قرار می‌گیرند، گروه‌ها می‌توانند بستر رشد جهشی آن‌ها را فراهم نمایند به این صورت که دانش‌آموزی که در یک گروه عضو می‌شود براساس هنجارها و ارزش‌های پذیرفته در گروه میل به رشد و ارتقاء دارد. دانش‌آموزان مستعد به دلیل توانمندی‌های ذاتی معمولاً در چنین گروه‌هایی سریع رشد می‌کنند. این موضوع باعث توجه اعضای دیگر و تشویق او می‌شود که این خود زمینه رشد و ارتقاء جهشی را فراهم می‌کند و این چرخه رشد ادامه خواهد یافت.

حال اگر فرضاً این گروه گروهی باشد که ارزش‌های نامطلوب دارد، استعداد افراد به انحراف کشیده خواهد شد چنانچه در برخی گروه‌ها از

زیر کار در رفتن، تقلب، کم کاری و فرار از قوانین، ارزش است و اتفاقاً دانش آموزان مستعد و باهوش در این گروه‌ها پیشرو هستند.

حال اگر زمینه شکل‌گیری گروه‌هایی بر مبنای ارزش‌های درست و متناسب با استعداد های کودکان و دانش آموزان فراهم شود استعدادهای آن‌ها در جهت مناسب رشد و ارتقاء خواهد یافت. خانواده‌ها و اولیاء باید به گروه‌هایی که کودکانشان در آن عضو هستند توجه لازم را داشته باشند چه گروه‌هایی که در روابط خانوادگی و آشنایان بین کودکان هم سن و سال شکل می‌گیرد و چه گروه‌هایی که در مدرسه یا محیط‌های دیگری که کودکان در آن حضور دارند شکل می‌گیرد. زمینه‌سازی برای شکل‌گیری گروه‌هایی در خانه یا محیط‌هایی که والدین می‌توانند آن را رصد کنند بسیار مفید خواهد بود. ضمناً باید به نقش کودکان و چنین گروه‌هایی نیز توجه داشت ای بسا یک گروه ارزش‌های مناسبی داشته باشد اما نوع حضور یک دانش‌آموز حتی باهوش در آن به نحوی باشد که موجب ضعف او و هدر رفتن استعدادهایش شود؛ مثلاً در یک گروه علمی که افراد بزرگ‌تر یا جلوتر از یک کودک هستند یا بین آن‌ها ارتباطاتی هست که منجر به انزوای یک فرد می‌شود می‌تواند اعتماد به نفس و برخی مهارت‌های ابراز عقیده و تفکر خلاق را از فرد بگیرد.

لذا توجه به نوع عضویت کودکان مستعد و باهوش در چنین گروه‌هایی نیز مهم است. یکی از مواردی که می‌تواند بسیاری از این آسیب‌ها را کم کند، تشویق دانش‌آموزان تیزهوش به ایجاد یک تیم است که خود آن‌ها مؤسس آن باشند که البته این تشویق باید به صورت زمینه‌سازی برای ایجاد چنین گروه‌هایی باشند. خانواده‌ها و اولیاء با گذاشتن وقت کمی می‌توانند موجبات این امر را فراهم کنند. رفتن با فرزندان و دوستانشان به گردش‌ها و سفرهای کوتاه‌مدت، اجازه برگزاری جلسات و مهمانی‌های دوستانه در خانه، فراهم کردن امکاناتی مثل تجهیزات علمی، فرهنگی، کتابخانه، وسایل ورزشی گروهی در خانه و زمینه‌سازی استفاده فرزندان با دوستانش می‌تواند علاوه بر اینکه

زمینه ایجاد گروه‌های دوستی را به صورت مدیریت شده فراهم کند
 اشراف خانواده بر فرزندشان را نیز افزایش خواهد داد. البته در این زمینه
 نیز نباید از هماهنگی با مربیان کلیدی مدرسه نیز غافل شد.

آنتونی رابینز:

یک فرد هر چقدر هم که باهوش باشد، مشکل است
 که به تنهایی بتواند با تمام استعدادهای یک گروه کارآمد
 برابری کند.

◆ رشد متعادل چهار نوع ارتباط در کودکان

والدین توجه نمایند که در کودکان باید چهار نوع ارتباط به صورت
 متعادل و متوازن رشد نماید. ارتباط با خدا، خود، دیگران و طبیعت. در
 کودکان تیزهوش و با توان بالای ذهنی معمولاً این توازن با چالش‌هایی
 مواجه می‌شود. درون‌گرایی و دوری کردن از جمع یکی از این
 چالش‌ها است که باید توسط والدین مدیریت شود. غرق شدن در
 ذهنیات و تفکرات که در برخی از این کودکان اتفاق می‌افتد مانع رشد
 ارتباط با دیگران و طبیعت می‌شود که باید با زمینه‌سازی درست این
 ارتباط را تقویت نمود و توسعه داد. بردن این کودکان به دامن طبیعت
 و قرار دادن آن‌ها در جمع و محیط‌ها و فعالیت‌های جمعی می‌تواند به
 برقراری این توازن کمک نماید.

در ارتباط با خدا نیز بعضاً براساس خیالات و ذهنیات ارتباطات در
 این کودکان شکل می‌گیرد که لزوماً درست نیست و منجر به انحراف
 اعتقادات آن‌ها خواهد شد؛ در این زمینه نیز حضور در جمع‌ها و
 مراسمات دینی و ترغیب کودکان به بروز آنچه در ذهن دارند می‌تواند
 به مدیریت و اصلاح تصورات آن‌ها کمک نماید. ضمن اینکه حضور
 در جمع‌ها و مراسم مذهبی علاوه بر تقویت ارتباط با خدا، ارتباط با
 دیگران را نیز تقویت خواهد نمود.

نکته بسیار مهم اینکه در این تعادل چهار جانبه نباید در کودکان

احساس تناقص به وجود بیاید خصوصاً در افراد تیزهوش و با استعداد که یکی از بزرگ‌ترین معضلات و مشکلات ذهنی برای آن‌ها مشاهده تناقص است لذا این ارتباطات باید در یک ساختار منطقی سلسله مراتبی برای کودکان تبیین گردد که این تبیین نیز بیشتر جنبه علمی دارد تا گفتن و تذکر شفاهی.

هرچه درس بخوانید و بخوانیم، اگر چنانچه به راه مستقیم نباشیم و مهار نکنیم معلومات خودمان را و مهار نکنیم نفس خودمان را و در این راه مستقیم نگشیم نفس را، هرچه معلومات زیادتر بشود، از انسانیت، انسان دورتر می‌شود و مشکل‌تر می‌شود انسان خودش را برگرداند.
حضرت امام خمینی (ره)
صحیفه نور، جلد ۹، صفحه

◆ پرهیز از اصرار و اجبار دانش آموز در انتخاب رشته تحصیلی و حوزه‌های فعالیتی

در سنین بالاتر که موضوع انتخاب حوزه‌ها و رشته‌های تحصیلی و فعالیتی برای دانش‌آموزان مستعد و باهوش مطرح می‌شود، خانواده‌ها و اولیاء باید از اجبار کردن و اصرار بر رشته یا حوزه‌ای خاص بپرهیزند، در این زمینه توجه اولیاء به چند نکته ضروری است:

اول اینکه آنچه آن‌ها برای فرزندانشان به صلاح می‌دانند هر چند از روی دلسوزی و خیرخواهی است و براساس شناخت و تحقیق و مشاوره آن‌ها انجام می‌شود لزوماً درست نیست چرا که آن‌ها معمولاً براساس شرایط حال و تجربیات نسل خود ارائه طریق و هدایت می‌کنند که معلوم نیست زمانی که این تصمیم به نتیجه می‌رسد شرایط چگونه باشد و آیا این فهم در آن زمان نیز درست است یا نه. چه آنکه مشورت‌هایی که فرضاً ۱۵ سال پیش به دانش‌آموزان دبیرستانی داده می‌شد لزوماً در زمان حاضر کارآمد نیست و ای بسا کسانی که راه‌های

متفاوتی از راه‌های رایج آن زمان را انتخاب کرده‌اند الان موفق هستند. دومین مطلب اینکه مهم‌تر از رشته و زمینه تحصیلی و کاری برای موفقیت عوامل دیگری است که اتفاقاً کمتر به آن توجه می‌شود. خانواده‌ها از سر خیرخواهی بر عوامل آشکار مثل رشته و تحصیل تمرکز دارند اما اغلب از عوامل دیگر مثل مهارت‌های عمومی و فنی و ویژگی‌های شخصیتی غافلند. همان‌طور که می‌بینیم چه بسیار افرادی که در رشته‌های گمنام موفقیت‌های بسیاری به دست آورده‌اند و چقدر افرادی که در رشته‌ها و مؤسسات آموزشی بسیار معتبر نیز یک فرد معمولی هستند و موفقیت چندانی به دست نیاورده‌اند.

لذا تمرکز خانواده‌ها بر مهارت‌های ذهنی مثل مهارت‌های حل مسئله، تصمیم‌گیری، تفکر و امثال آن‌ها و مهارت‌های زندگی مثل روابط اجتماعی، اعتماد به نفس، امید و پشتکار می‌تواند تضمین‌کننده موفقیت فرزندان‌شان در هر رشته و زمینه‌ای باشد ضمن اینکه تقویت این مهارت‌ها خود به خود منجر به تصمیم‌گیری بهتر می‌شود. نکته سوم اینکه یک رشته و زمینه خوب که بدون علاقه و انگیزه لازم انتخاب شود نمی‌تواند ضامن موفقیت فرد باشد در عوض انگیزه و علاقه بالا می‌تواند فرد را حتی در یک رشته متوسط و معمولی نیز به موفقیت برساند.

نکته آخر هم اینکه همیشه برای افراد توانمند راه برای تغییر و اصلاح مسیر هست. در این نگاه رایج که افراد با یک انتخاب سرنوشت خود را تا آخر انتخاب می‌کند لزوماً نگرش درستی نیست چنانچه افراد باهوش و توانمند بسیاری در مقاطع مختلف تغییر مسیر می‌دهند و اتفاقاً توفیقاتی بسیار خوب هم در مسیر خود دارند.

آلبرت انیشتن:

همه ی افراد با استعداد هستند، اما اگر شما یک ماهی را بر اساس توانائیش در بالا رفتن از درخت بسنجید، آن ماهی تمام عمرش را بر این باور خواهد گذارند که یک بی دست و پای احمق است.

♦ اختیاری بودن حضور در برنامه‌های ویژه استعدادهای برتر

اجباری یا اختیاری بودن یک برنامه در انگیزه و علاقه دانش‌آموزان بسیار مؤثر است. لذا بهتر است، برنامه‌هایی که برای استعدادی برتر طراحی و اجرا می‌شوند به صورت اختیاری باشند. البته روش‌های هدایتی و تشویقی مناسبی وجود دارد که می‌توان به انتخاب دانش‌آموزان جهت داد. قرار دادن امتیاز و پاداش، تعریف کارهای گروهی، آزادی زمانی و موارد دیگر می‌تواند دانش‌آموزان با استعداد و تیزهوش را به شرکت در یک برنامه اختیاری ترغیب کند. اولیاء و خانواده‌ها و مسئولین مدارس باید به جای مجبور کردن دانش‌آموزان و کودکان قبل از مدرسه به شرکت در یک برنامه یا کلاس با فضا سازی و ایجاد زمینه‌های تصمیم و انتخاب هدایت شده و مدیریت شده، بستر انتخاب را برای کودکان با استعداد و تیزهوش فراهم کنند. این کار ضمن افزایش علاقه و انگیزه در کودکان که منجر به اثربخشی بیشتر برنامه‌های آموزشی و پرورشی خواهد شد به افزایش اعتماد به نفس، مهارت تصمیم و انتخاب درست آن‌ها نیز کمک خواهد نمود. در برنامه‌های اختیاری نیز دادن اختیار به کودکان و دانش‌آموزان برای نوع حضور، قدرت تغییر مسیر، نحوه مشارکت در برنامه‌ها و موارد دیگری که در فرآیند برنامه وجود دارد بسیار مفید است. البته دانش‌آموزان و فرزندان باید بدانند که نسبت به انتخاب و تصمیم خود مسئول هستند و باید تبعات آن را بپذیرند. به این معنی که وقتی تصمیمی را بر اساس اختیار گرفتند یا قولی دادند باید بر مبنای آن عمل نمایند و گرنه تبعات و جریمه‌هایی متوجه آن‌ها خواهند شد. سیستم‌های غیر رسمی آموزشی و تربیتی مانند کانون‌های فرهنگی،

انجمن‌های علمی، مساجد، کتابخانه‌ها و نظیر آن‌ها زمینه‌های بسیار مناسبی هستند که می‌توان انتخاب و تصمیم کودکان و دانش‌آموزان را به سمت آن‌ها سوق داد. اصرار بر شرکت در کلاس‌های درسی اضافه و تمرکز بر ساختار رسمی درس می‌تواند موجبات خستگی، بی‌انگیزه شدن و ضعف توانمندی‌های جانبی فرزندان با استعداد خانواده‌ها را فراهم نماید.

◆ پرهیز از پر کردن کامل اوقات دانش‌آموزان با کلاس‌ها و برنامه‌های آموزشی

اولیاء و خانواده‌ها باید توجه نمایند که نباید همه یا اغلب وقت کودکان و فرزندان خود را با برنامه‌های مختلف پر نمود دانش‌آموزان باید وقت لازم برای اجرا کردن ذهنیات و افکار خود را داشته باشند این موضوع برای دانش‌آموزان باهوش و مستعد اهمیت دو چندان دارد چرا که فعالیت ذهنی و خلاقیت آن‌ها بیش از سایر کودکان است. عدم وجود فرصت و مجال مناسب برای اجرای ذهنیات علاوه بر اینکه باعث ضعف مهارت‌های علمی و عدم رشد توانمندی‌های کودکان خواهد شد، به تدریج خلاقیت و جولان ذهنی را نیز محدود و ضعیف خواهد کرد. والدین باید توجه داشته باشند که در کودکان خصوصاً در سنین پایین‌ترین رشد و آموزش از طریق آزمون و خطا و تجربه اتفاق می‌افتد و کودکان باید نتیجه علمی افکار و ذهنیات خود را مشاهده کنند. برنامه‌های شلوغ و چارچوب‌هایی که بیشتر وقت و توان کودکان و دانش‌آموزان را پر می‌کند به آن‌ها صدمه خواهد زد؛ لذا اولیاء و خانواده‌هایی که کودکانی باهوش و مستعد دارند توجه نمایند که نباید همه توان و استعداد این بچه‌ها را به آموزش و کلاس و برنامه‌های ساختار یافته متوجه و متمرکز ساخت؛ برای رشد و شکوفایی این کودکان فرصت مناسب برای تفکر و اجرای تفکرات ضروری است. متأسفانه چون این کودکان در کلاس‌ها و برنامه‌های درسی نیز خوب

و موفق ظاهر می‌شوند والدین احساس می‌کنند که فرزندانشان هنوز ظرفیت خالی برای آموزش‌ها و کلاس‌ها دیگر را دارند و فکر می‌کنند در صورتی که این ظرفیت با کلاس یا برنامه‌ای آموزشی و پرورشی پر نشود به هدر خواهد رفت. حال آنکه چنین نیست و کودکانی که همه ظرفیت و دقت آن‌ها به برنامه‌های آموزشی و پرورشی کلاسیک پر می‌شود معمولاً به افرادی تبدیل می‌شوند که حجم زیادی از اطلاعات و دانش را دارند اما توانمندی استفاده از آن‌ها را ندارند ضمن اینکه به تدریج نیز قدرت خلاقیت و حل مساله و تفکر خارج از چارچوب را از دست خواهند داد.

◆ مدیریت ارتباط کودکان با فضای مجازی

یکی از تهدیدات جدی که کودکان امروز با آن مواجه‌اند فضای مجازی است. انواع بازی‌ها، فیلم‌ها، کارتون‌ها، نرم‌افزارها و سامانه‌های موجود در این فضا جذابیت‌های ویژه‌ای را برای کودکان ایجاد کرده‌اند که علی‌رغم مفید به نظر رسیدن، آسیب‌های زیادی را متوجه کودکان می‌نمایند. این تهدیدات برای کودکان تیزهوش و با استعداد جدی‌تر است چرا که به آن‌ها کمک می‌کند در فضای ذهنی و جذاب خود باقی بمانند و نیاز به ارتباط مستقیم با دیگران نداشته باشند. ضمن اینکه این کودکان در بازی‌ها و استفاده از این سیستم‌های مبتنی بر فضای مجازی موفق‌تر عمل می‌کنند که این خود بر جذابیت این فضا برای آن‌ها می‌افزاید از مواردی که حضور مدیریت نشده کودکان در فضای مجازی می‌تواند برای آن‌ها به دنبال داشته باشد می‌توان به تضعیف مهارت‌های عملی در فضای واقعی، ضعف در روابط با دیگران، عدم فهم واقعیت جامعه، خیال‌پردازی بیش از حد و تصور اینکه هر چه در فکر باشد به عمل تبدیل خواهد شد و مسائلی از این دست اشاره نمود. ضمن اینکه این سیستم‌ها تصورات و تخیلات کودکان را

جهت و شکل خواهد داد و الگوها و قالب‌های ذهنی برای آن‌ها ایجاد خواهد نمود. فرضاً تصویری که از موفقیت و کمال در ذهن کودک از کارتونها و بازی‌های موجود شکل می‌گیرد با مطلوب خانواده‌ها بسیار متفاوت است و متأسفانه اصلاح و تغییر آن بعد از شکل‌گیری بسیار مشکل است. از موارد دیگری که آسیب این فضا و فناوری‌های پیشرفت محسوب می‌شود ضعف ذهنی و تنبل شدن کودکان است. کودکی که فعالیت‌های ذهنی را از طریق سیستم‌های رایانه‌ای یا ماشین حساب انجام می‌دهد تکالیف و تحقیقات خود را با کپی کردن از اینترنت تکمیل می‌کند و امثال این موارد به دلیل عدم استفاده از توان ذهنی موجب ضعف و هدر رفتن آن خواهد شد. البته این فناوری‌ها می‌توانند به صورت درست و هدایت شده در آموزش و پرورش کودکان تیزهوش مورد استفاده قرار گیرد. ای بسا برای حضور در دنیای جدید این آشنایی لازم است. اما استفاده بدون نظارت و چارچوب کودکان آسیب‌هایی جدی را برای آن‌ها به دنبال دارد. خصوصاً در سنین پایین (ابتدایی و پیش از دبستان) باید این استفاده حداقلی بوده و بیشتر دقت این کودکان با کارها و تجربه‌های عملی و فعالیت‌ها و بازی‌های واقعی پر شود. متأسفانه تبلیغات برخی مدارس و مهدکودک‌ها باعث شده این تصور در اولیاء ایجاد شود که پرورش یک کودک مستعد بدون کامپیوتر و سیستم‌های فناورانه جدید میسر نیست و هر کودکی می‌تواند با کامپیوتر کار کند تیزهوش است. حال آنکه کودکی که می‌تواند مثلاً در سن پنج سالگی بخواند یا مثلاً مفهوم جمع و تفریق را می‌فهمد بسیار توانمندتر از کودکی است که با کامپیوتر نقاشی می‌کشد یا فعالیت‌هایی را به صورت شرطی انجام می‌دهد. پدر و مادرها باید به خوبی تفاوت رفتارهای حاصل از فعالیت و استعداد ذهنی کودکان را با فعالیت‌هایی که نمود جذابی دارند بدانند تا بتوانند مسیر درستی را برای رشد کودکان ترسیم کنند.

◆ اجتناب از آموزش‌های مبتنی بر حفظیات و شرطی کردن کودک

برخی بروزاتی که کودکان خصوصاً در سنین پایین دارند و باعث تشویق اطرافیان نیز می‌شوند، لزوماً موارد مثبتی نیست و ممکن است به رشد متوازن استعدادهای آن‌ها آسیب برساند. بسیاری از مواردی که در کودکان و خردسالان مورد تشویق قرار می‌گیرد، مبتنی بر حفظ برخی مطالب و ارائه آن‌ها به دیگران یا تقلید یک رفتار بزرگ‌ترهاست. متأسفانه در حال حاضر نیز دوره‌های مختلفی برای موضوعات متعدد مثل زبان، هوش، ریاضی و امثال آن‌ها برای کودکان در سنین پایین ایجاد شده است که بدون توجه به استعدادهای کودکان و تأثیر این دوره‌ها بر استعدادهای آن‌ها با توجه به علاقه والدین به بروزات کودکان خود در کوتاه‌مدت توسعه پیدا کرده‌اند. این دوره‌ها که اغلب بر حفظیات و شرطی کردن کودک مبتنی است نه تنها موجب رشد استعدادهای نخواهد شد، بلکه توان و فرصت آزاد فکر کردن و حل مسائل خارج از چارچوب را از کودکان خصوصاً کودکان مستعد و تیزهوش خواهد گرفت. بنابراین باید والدین و خانواده‌ها نسبت به اثرات چنین آموزش‌هایی بر روی کودکان خود آگاهی یابند و با آگاهی کامل اقدام به استفاده از چنین آموزش‌هایی برای کودکان خود نمایند.

فصل سوم - توانمندی سازی استعدادها

در این فصل نکاتی در رابطه با روش‌ها و رویکردهای صحیح توانمندسازی استعداد کودکان و نوجوانان که باید مدنظر اولیاء قرار بگیرد، تشریح می‌شود.

روش‌ها و رویکردهای صحیح توانمندسازی استعدادها:

- ◆ توانمندسازی کودکان در سه بعد جسمی، ذهنی و روحی
- ◆ افتخار به پرورش و شکوفایی استعداد کودک به جای افتخار به هوش بالا
- ◆ پرهیز از القای تیزهوش بودن به کودکان و خاص کردن آنها
- ◆ حمایت متناسب با استعدادها و در راستای توانمندسازی آنها
- ◆ فراهم کردن مدیریت شده‌ی فضا برای رویارویی کودک با مشکلات خود و حل آنها
- ◆ پرهیز از مقایسه کودک با همسالان
- ◆ پرهیز از دخالت در جزئیات فعالیت‌های مدارس و فشار آوردن به مربیان و معلمان

◆ پاسخگویی به حس کنجکاوی کودکان و سوالات

آنها

◆ رعایت عدالت در حمایت از بین فرزندان با

استعدادهای مختلف

◆ کنترل روابط خانوادگی مستقل از والدین فرزندان

◆ توانمندسازی کودکان در سه بعد جسمی، ذهنی و روحی

کودکان تیزهوش باید در سه بعد توانمند شده و رشد یابند. این سه بعد عبارت‌اند از بعد جسمی، ذهنی و روحی. مهارت‌های عملی و قوای جسمی یکی از مواردی است که باید در کودکان تیزهوش مورد توجه قرار بگیرد. بدن سالم و قوی علاوه بر کمک به انجام درست و مناسب فعالیت‌های عملی در اعتماد به نفس و رشد قوای ذهنی و روحی نیز تأثیرگذار خواهد بود که گفته‌اند "عقل سالم در بدن سالم" لذا ورزش و تمرینات بدنی باید در برنامه استعداد‌های برتر وجود داشته باشد و به بهانه برنامه‌های درسی و ذهنی نباید از این برنامه‌ها غفلت کرد. بعد دیگری که باید به آن توجه شود بعد ذهنی است برای تقویت ذهن بهترین ورزش حل مسائل ریاضی است؛ ریاضی ورزش ذهن و فکر است. لذا استعداد‌های برتر در هر حوزه‌ای دارای استعداد هستند و هر کاری که انجام می‌دهند باید تمرینات ریاضی را در دستور کار داشته باشند. به عبارتی همان‌طور که در تقویت جسم ورزش و نرمش و تمرینات بدنی ارتباط چندانی با کار و حرفه و استعداد و توانمندی افراد ندارد در توانمندسازی ذهن هم تمرینات ریاضی مستقل از فعالیت، شغل و استعداد افراد ضروری است. البته همان‌طور که ورزش و نرمش عمومی با ورزش قهرمان فرق می‌کند ریاضی مورد استفاده برای ورزش ذهن با ریاضیات تخصصی متفاوت است که باید به آن توجه شود. در بعد روحی نیز انجام اعمال و مناسک عبادی و حضور در جمع‌ها و مراسمات دینی، رفتن در طبیعت، تفکر و مواردی

از این دست مؤثر است. نکته مهم اینکه این سه بعد بر هم مؤثرند و قوت و ضعف یکی باعث قوت و ضعف دوتای دیگر خواهد شد.

♦ افتخار به پرورش و شکوفایی استعداد کودک به جای افتخار به هوش بالا

طبیعتاً هر پدر و مادری دوست دارد فرزندی تیزهوش و با استعداد داشته باشد و به دلیل علاقه به فرزندانشان رفتارهای مختلف آن‌ها را خصوصاً در سنین پایین به حساب هوش بالا و استعداد آن‌ها می‌گذارند و به آن افتخار می‌کنند. پدر و مادرها، باید بدانند هوش بالا و استعداد کودکان برای بالیدن و افتخار کردن نیست. آنچه مایه افتخار پدر و مادر است این است که چه میزان استعدادهای ذاتی کودکانشان را پرورش داده‌اند و به شکوفایی رسانده‌اند. بنابراین والدین باید با نگاهی واقع‌بینانه نسبت به استعدادهای توانمندی‌ها و ضعف‌های کودکانشان برای شکوفایی استعدادهای آنها، رشد و استفاده از توانمندی‌ها و رفع یا جبران ضعف‌های آن‌ها برنامه‌ریزی و اقدام کنند. نگاه یک جانبه به استعدادهای توانمندی‌های کودک و عدم توجه به ضعف‌ها می‌تواند منجر به آسیب دیدن او شده و حتی استعدادهای او را ضایع نماید. بدیهی است که در همه کودکان استعدادهای قوت‌ها در کنار ضعف‌هایی وجود دارد که برای رشد و شکوفایی کودک در مسیر درست توجه بر هر دو جنبه ضروری است. لذا همان‌طور که هیچ خانواده‌ای نباید کودک خود را یک کودک بی‌استعداد و ضعیف بداند، خانواده‌ها باید از تیزهوش و نابغه و بی‌نقص دیدن کودک خود پرهیز کنند. این نگاه متعادل و واقع‌بینانه می‌تواند منجر به رشد استعدادهای افراد شود و از آن‌ها انسان‌هایی موفق بسازد. این موضع در مورد خانواده‌های که کودکانی با استعدادهای ویژه دارند ضرورت بیشتری دارد چرا که معمولاً این کودکان نسبت به سایرین با آسیب‌های بیشتر و جدی‌تری روبه‌رو هستند.

◆ پرهیز از القای تیزهوش بودن به کودکان و خاص کردن آنها

همان‌طور که القای ضعف و کم‌توانی کودکان و دانش‌آموزان به آنها آسیب می‌رساند گفتن اینکه تو یک فرد خاص، تیزهوش و با استعداد هستی نیز می‌تواند آفت‌هایی برای کودکان داشته باشد. بنابراین خانواده‌ها و اطرافیان استعدادهای برتر دانش‌آموزی باید از خاص کردن آنها، القای ویژه بودن به آنها و ذکر استعدادهای توانمندی‌هایشان به آنها خودداری نمایند. این موضوع باید مورد توجه معلمان، مربیان و مدارس نیز قرار بگیرد. تشویق، توجه و حمایت از استعدادهای برتر به معنی زدن برچسب تیزهوش و مستعد بر کودک نیست بلکه باید با شناسایی استعدادهای متناسب با نیازها زمینه‌های لازم برای رشد آنها را بدون آنکه خودشان احساس ویژه بودن بکنند انجام شود. ایجاد احساس ویژه بودن در دانش‌آموزان منجر به کاهش تلاش آنها، احساس طلب‌کاری از دیگران و جدا شدن از دیگران، در آنها خواهد شد.

نیچه:

از آدم‌ها بُت نسازید، این خیانت است! هم به خودتان، هم به خودشان؛ خدایی می‌شوند که، خدایی کردن نمی‌دانند و شما در آخر می‌شوید، سر تا پا کافرِ خدایِ خودساخته.

◆ حمایت متناسب با استعدادهای در راستای توانمندسازی آنها

توجه و حمایت از دانش‌آموزان و کودکان مستعد باید به صورت حساب شده و متناسب با استعدادهای در راستای توانمندسازی آنها باشد. بسیاری از رفتارها و اقداماتی که خانواده‌های این کودکان به عنوان حمایت و توجه به آنها انجام می‌دهند منجر به توانمند شدن

و رشد آن‌ها نخواهد شد بلکه آسیب‌هایی را نیز برای آن‌ها به دنبال خواهد داشت و منجر به ضعف توانمندی‌هایی در آن‌ها می‌شود. فراهم کردن بی حساب امکانات، حل مسائل و رفع مشکلات طبیعی، استفاده از برخی دوره‌ها و برنامه‌های آموزشی و تقویتی، هدایت چنین کودکان و دانش‌آموزانی به حوزه‌ها و فعالیت‌هایی خاص و معمولاً صرفاً درسی و بسیاری از این موارد اگر براساس یک آگاهی و بینش صورت نگیرد می‌تواند آسیب‌هایی را برای این استعدادها برتر به همراه داشته باشد. لذا لازم است اولیاء و خانواده‌های دانش‌آموزان و کودکان مستعد با مشاوره افراد خبره و با آگاهی اقدام به توجه و حمایت و از کودکان خود نمایند.

آندره موروا

صرف داشتن موهبت و استعداد کافی نیست، زیرا اگر آن را به حال خود رها کنند، عقیم می‌ماند.

♦ فراهم کردن مدیریت شده‌ی فضا برای رویارویی کودک با مشکلات خود و حل آن‌ها

حل مسائل و مشکلات کودکان و جلوگیری از تلاش آن‌ها برای مواجهه با این چالش‌ها هر چند در کوتاه‌مدت ممکن است تسریع در پیشرفت در موضوعاتی خاص را ایجاد نماید، اما در بلندمدت باعث ضعف آن‌ها در حل مسائل و مواجهه با چالش‌ها خواهد شد. لذا نه تنها نباید مانع تلاش کودکان مستعد برای حل مسائل شد، بلکه برای استعدادهای برتر باید به صورت مدیریت شده و هدایت شده مسائل و چالش‌هایی را ایجاد کرده آن‌ها را در مسائلی بزرگ‌تر دخیل نمود. لذا دلسوزی‌های والدین در رفع موانع و فراهم کردن همه امکانات در برخی موارد به‌ضرر استعدادهای کودکانشان خواهد شد. اساساً رشد استعدادهای و توانمندی‌ها در شرایط سختی و فشار حاصل از تلاش برای حل یک مسئله یا دستیابی به یک هدف حاصل می‌شود.

◆ پرهیز از مقایسه کودک با همسالان

مقایسه یکی از بدترین عوامل در انحراف استعداد‌های کودکان مستعد از مسیر درست است. والدین و خانواده‌ها باید توجه داشته باشند که هیچ دو کودکی با هم قابل مقایسه نیستند و لزومی ندارد برای اثبات تیزهوش بودن و مستعد بودن کودکان آن‌ها را با همسالان و هم کلاسی‌هایشان مقایسه کنیم. متأسفانه برای برخی پدر و مادرها رتبه کودکان در مقایسه با دیگران مهم‌ترین توانایی و رشد واقعی اوست. همین مقایسه نامطلوب باعث رشد روش‌ها و فرآیندهای آموزش نامناسب می‌شود. البته عقب‌ماندگی و ضعف یک دانش‌آموز در مقایسه با دیگران می‌تواند نشانه ضعف و ناتوانی در او باشد اما الزاماً این موضوع درست نیست. ضمن اینکه برتر بودن یک دانش‌آموز از نظر رتبه و درس در میان همسالان و هم کلاسی‌ها نیز الزاماً به معنی بیشتر بودن استعدادها و توانمندی‌های او نیست. ای بسا کودکی در حوزه‌های دیگر مثل مهارت‌های فنی، رشته‌های هنری، مهارت‌های عمومی استعداد داشته باشد که در کلاس درس و سیستم‌های آموزشی سنجیده نمی‌شود. مقایسه او با همسالان و به رقابت واداشتن چنین کودکی منجر به انحراف او از علائق و توانمندی‌هایی خود خواهد شد و نه تنها در زمینه‌های دیگر رشد مناسبی نخواهد داشت که در زمینه‌ای که استعداد دارد نیز به رشد مطلوب نخواهد رسید. همه شنیده‌ایم که بسیاری از بزرگان و دانشمندان در دوران تحصیل افراد بسیار موفق نبوده‌اند اما در ادامه نبوغ‌هایی را از خود بروز داده‌اند که باعث شگفتی دیگران شده است. لذا اولیاء و خانواده‌های دانش‌آموزان مستعد باید به این موضوع توجه داشته باشند و ضمن پرهیز از مقایسه فرزندان خود با دیگران با روش منطقی با عدم توفیق کودکانشان در برخی حوزه‌های درسی و آموزشی برخورد نمایند.

◆ پرهیز از دخالت در جزئیات فعالیت‌های مدارس و فشار آوردن به مربیان و معلمان

ایجاد محدودیت و فشار آوردن به معلمان و مربیان می‌تواند اثرات منفی بر برنامه‌های آموزشی و پرورشی آن‌ها داشته باشد. در حقیقت هر چند انتخاب مدرسه، معلم و مربی برای کودکان خصوصاً استعدادهاى برتر بسیار مهم است و باید به آن توجه شود اما بعد از انتخاب و اطمینان به یک مدرسه و ارکان و اجزای آن، دخالت در جزئیات و فشار آوردن به مربیان و معلمان برای نوعی رفتار خاص یا انجام فعالیت‌ها یا برنامه‌هایی مورد نظر می‌تواند علاوه بر ایجاد محدودیت و ناراحتی برای معلمان و مربیان، خلاقیت و آزادی عمل آن‌ها را محدود نماید. باید توجه شود که یک برنامه متوسط اما یکپارچه و بر مبنای یک رویکرد واحد و ثابت بهتر از اجزای ناپیوسته و ناهمگون مختلفی است که حاصل رویکردها و نظرات مختلف است و به کسی که اعتقادی به آن‌ها ندارد تحمیل شده است. پس آنچه والدین باید در پرورش کودکانشان به آن توجه کنند انتخاب مدرسه و مربی خوب، دلسوز، با انگیزه و توانمند است نه دخالت در برنامه‌ها و روش‌های آموزشی و پرورشی.

البته چنانکه گفته شد تعامل و ارتباط مربیان و معلمان و انتقال اطلاعات و حتی نظر دادن در موارد مختلف بسیار خوب و مفید است اما باید از اصرار داشتن در یک کار و برنامه یا اجبار به مربیان و معلمان خودداری کرد. نکته دیگری که باید در آموزش و پرورش استعدادهاى برتر توجه شود پرهیز از نمره خواستن از معلمان و مربیان است. این کار ضمن اینکه روش تدریس و جهت‌گیری‌های آن‌ها را تغییر خواهد داد کیفیت ارزیابی و قابلیت اطمینان به نتایج را کاهش خواهد داد و ممکن است علی‌رغم نمرات خوب ضعف‌هایی در دانش‌آموزان باشد که دیده نشوند و والدین باید این را بدانند که نمره کم یا متوسطی که ضعف‌ها و قوت‌ها را به درستی نشان دهد بهتر از نمره بالایی است که ضعف‌ها را پوشاند.

◆ پاسخگویی به حس کنجکاوی کودکان و سوالات آنها

یکی از دروسهای پدر و مادر کودکان تیزهوش و با استعداد، پرسش‌های متعدد و مختلف کودکانشان است. در برخی موارد این موضوع به حدی جدی می‌شود که پدرها و مادرها به دنبال راهکاری برای خلاص شدن از این پرسش‌ها یا منحرف کردن کودک از سوالات هستند، برخورد نادرست با سوالات کودکان مستعد می‌تواند به از بین رفتن استعدادها یا به انحراف کشیده شدن آنها منجر شود. لذا والدین کودکان تیزهوش باید با صرف وقت مناسب و با روشی صحیح پاسخگوی سوالات کودکان خود باشند. در این پاسخگویی چند نکته باید مورد توجه قرار گیرد:

اول اینکه نباید برای خلاص شدن از دست فرزند یا تمام شدن سوالات او به او پاسخ داد که دیگر سوال ایجاد نکند بلکه اتفاقاً باید به این پرسش‌گری جهت داد و سوالات را هدایت نمود. در حقیقت پدر و مادر با طراحی یک فرآیند درست پرسش‌گری برای کودک می‌توانند مفاهیم مدنظر خود را در قالب جواب سوالات خود او به او بگویند. لذا والدین نه تنها نباید مانع و محدود کننده پرسش‌گری کودک شوند بلکه باید به این سوالات دامن بزنند.

دومین نکته اینکه سطح امتناع نباید در کودک پایین بیاید یعنی اینکه کودک باید علت پدیده‌ها را بفهمد و کشف کند و برای سوالات خود پاسخ‌هایی قانع کننده داشته باشد. بسنده کردن به پاسخ‌های سطحی و پذیرفتن قوانین و رویدادها بدون دلیل آسیب‌های فراوانی از نظر توانایی‌های ذهنی و حتی مهارت‌های زندگی بر کودکان خواهد داشت. به‌عنوان مثال برای این سوال که هواپیما چگونه پرواز می‌کند می‌توان به اینکه چون بال دارد بسنده کرد و می‌توان علت اینکه چرا بال باعث پرواز می‌شود را نیز توضیح داد.

والدین باید کودک را به علل عمیق‌تر پدیده‌ها هدایت کنند. نکته دیگر هم اینکه گفتن نمی‌دانم به کودک بسیار بهتر از دادن پاسخ‌های

نادرست و توجیهاات غیرمنطقی است. این موضوع باعث خواهد شد اولاً این سوال برای کودک یک سوال پاسخ داده نشده که باید به دنبال جوابش گشت باقی بماند ثانیاً جرأت نمی‌دانم گفتن را در او رشد می‌دهد ضمناً کودک باید تلاش والدین را در جهت یافتن پاسخ سؤالات بی‌پاسخ ببیند یعنی بداند وقتی پدر یا مادر در مورد سوالی به او می‌گویند نمی‌دانم باید یافتن و دانستن جواب تلاش و جست‌وجو می‌کند. خود این جست‌وجوگری و تلاش برای دانستن بهترین آموزش برای کودکان است.

پیامبر مکرم اسلام (ص):

دانش خزینه‌هایی دارد که پرسش کلیدشان می‌باشد. پس بپرسید، تا خدا بر شما رحمت کند، زیرا او چهار کس را در این باره پاداش می‌دهد؛ پرسش‌گر، آموزگار، شنونده و دوستدار آنها

♦ رعایت عدالت در حمایت از بین فرزندان با استعداد‌های مختلف

در خانواده‌ها فرزندان مختلف، دارای استعدادها و توانمندی‌های مختلفی از نظر سطح و زمینه هستند. پدر و مادرهایی که فرزندان با استعدادها و توانمندی‌های ویژه دارند باید دقت داشته باشند که این استعدادها و توانمندی‌ها باعث توجه بیش از حد به یک فرزند و بی‌توجهی یا کم‌توجهی به دیگران فرزندان نشود. اتفاقاً در چنین خانواده‌هایی باید توجه و حمایت نسبت به فرزندان با توانایی و استعداد کمتر، بیشتر باشد و در عوض مسئولیت فرزند یا فرزندان با استعداد و توانمند بیشتر باشد، حتی می‌توان مسئولیت‌هایی در جهت رشد سایر خواهران و برادران به فرزند تیزهوش و مستعد داد. در هر صورت احساس بی‌عدالتی در خانواده علاوه بر اینکه برای آنها که مورد کم‌توجهی قرار گرفته‌اند آسیب‌هایی را به همراه خواهد داشت،

آسیب‌هایی جدی را نیز متوجه کودکی که مورد توجه بیشتر قرار گرفته است، خواهد نمود.

ضمن اینکه معمولاً در دیگر فرزندان نیز استعدادها و توانمندی‌های بالقوه‌ای وجود دارد که در صورت کشف و توجه، رشد کرده و شکوفا خواهد شد؛ لذا فرضاً اگر یک فرزند رفتارهای جذاب و خاصی مانند خوب حفظ کردن، انجام سریع محاسبات ذهنی و موفقیت در درس را دارد و دیگری نه، ممکن است جنس توانمندی‌هایی فرزند دیگر به نحوی باشد که خود به خود بروز نکند و نیازمند توجه و شناسایی باشد؛ فرضاً ممکن است استعداد کودک دیگر در مهارت‌های عملی و خلاقیت در ساخت باشد که بدون فراهم شدن زمینه‌های آن بروز نخواهد داشت. لذا والدین باید به هر نوع توانمندی‌های کودکان خود به صورت عادلانه و با ایجاد فرصت‌های مناسب رشد توجه نموده از مقایسه فرزندان با هم و یکی را به رخ دیگران کشیدن پرهیز نمایند.

◆ کنترل روابط خانوادگی مستقل از والدین فرزندان

کودکان باهوش و مستعد در روابط خانوادگی با دوستان و آشنایان مورد توجه قرار می‌گیرند و دیگران سعی در اظهار نظر کردن و اقدامات خیرخواهانه برای این کودکان دارند. ضمن اینکه برخی نیز تمایل دارند از این کودکان و نوجوانان به عنوان درست و الگو برای فرزندان خود استفاده کنند این هم باعث می‌شود که در برخی موارد روابط مستقل از والدین برای این کودکان ایجاد شود. این روابط خانوادگی مستقل حتماً باید مدیریت شده و کنترل شده باشد. حتی شاید مناسب باشد در سنین پایین‌تر و حتی در نوجوانی جلوی بسیاری از این روابط مستقل از والدین گرفته شود. بسیاری از این روابط خانوادگی، اگر همراه و تحت نظر والدین نباشد باعث اثرگذاری دیگران بر روند رشد و جهت‌گیری کودکان و نوجوانان مستعد می‌شود. خصوصاً اینکه دیگرانی که دغدغه‌های والدین را ندارند توجه و تشویق‌هایی بدون

توجه به این کودکان می‌کند که منجر به جذب و کشیده شدن این افراد مستعد به سمت آن‌ها شده و مدیریت و کنترل را در این راه دچار چالش می‌کند. خصوصاً در مواردی که تفاوت‌ها و اختلافاتی در سبک زندگی، رویکردها و نگرش‌ها بین والدین و این آشنایان و خویشان وجود داشته باشد، چنگدگانی و تضاد در شخصیت این کودکان به وجود خواهد آمد. بنابراین روابط دارای چارچوب مشخص و کنترل شده خانوادگی و دوستانه برای خانواده کودکان مستعد و باهوش بسیار مهم است که والدین این بچه‌ها باید به آن توجهی ویژه و مضاعف داشته باشند. البته در شرایطی خاص و در مورد خانواده‌هایی که اطمینان از بستر مناسب خانواده آن‌ها، برخورد آگاهانه و درست آن‌ها با فرزندان و هماهنگی رویکردهای اساسی و سبک زندگی آن‌ها با والدین وجود دارد وجود این روابط به صورت مستقل می‌تواند مفید بوده و منجر به رشد استعدادها و برخی مهارت‌های زندگی در این کودکان شود که البته همین روابط نیز باید به نحوی کنترل شوند که جایگاه و تأثیر پدر و مادر را تضعیف ننماید.